

Серія «Класика української літератури»

**Квітка-Основ'яненко Григорій**

К 32 Конопотська відьма. Маруся / Григорій Квітка-Основ'яненко. – Львів : Видавництво «Проксіма нова», 2026. – 192 с.

ISBN 978-617-8734-05-3

До збірки увійшли дві відомі повісті класика української літератури, батька нової української прози Григорія Квітки-Основ'яненка (1778–1843) – «Конопотська відьма» та «Маруся».

Пропоновані повісті різняться за настроєм і художнім звучанням. Перша, сповнена іскрометного гумору й кумедних ситуацій, потішить і розвеселить читача, а друга – лірична й зворушлива – розповість про щире кохання та відданість героїв, їхні переживання й розчулить до глибини душі. Обидві повісті зачаровують народним колоритом і яскравими образами.

Подані твори є частиною шкільної програми.

Для широкого кола читачів.

УДК 821.161.2-31

Підготовлено до друку за виданням:

Григорій Квітка-Основ'яненко. Твори в двох томах. – Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1978. – Т. I.

ISBN 978-617-8734-05-3

© Марія Гумецька, обкладинка, 2026  
© Видавництво «Проксіма нова», 2026

# Конопотська відьма



## I

Смутний і невеселий сидів собі на лавці, у новій світлиці, що відгородив від противної хати, конопотський пан сотник Микита Уласович Забрюха. Хоч парень собі і чепурний був, а тут і у неділеньку святу не брав білої сорочки, та й – прощайте у сім слові – китасвих синіх штанів на ніч не знімав, так, сердека, у них і ночував, рад-рад, що за північ допхався додому; а там чи заснув, чи ні, вже його, ще сонце не сходило, збудили. Зараз схопивсь, випозіхався, вичухався, помоливсь Богу, нюхнув разів тричі кріпкої роменської кабаки, прослухав, що йому читали, дав порядок і, зоставшись сам у світлиці, сів на лавці: голова йому нечесана, чуб непідголений, пика невмита, очі заспані, уся розкудовчені, сорочка розхристана; край його на столі люлька і гаманець, каламар, гребінець і повна карватка ще торішньої дулівки, що ще звечора наточила йому Пазька у пляшку, а він, хоч і насипав у карватку, щоб то, знаєте, з журби випити, та як зажурился знову, та й забув, так і ліг, та й заснув; та й тепер, уставши, не дуже на ту дулівку квапився, бо ще нове лихо зовсім його скрутило, і він і сам себе з журби не тямив.

Яке ж то там йому лихо зіклалося й від чого така журба його узяла? Але! Тривайте лишень, я вам усе розкажу: і відкіля він так пізно приїхав, і зачим не дали йому добре й виспатись. Ось кете лишень кабаки, в кого міцніша, та й слухайте.

Пан сотник Уласович був чесного і важного роду. Таки хто скільки не зазна, то сотенною старшиною усе були Забрьохи; а діди і прадіди Микитові усе були у славному сотенному містечкові Конотопі сотниками; так від отця до сина так сотенство і переходило. От як і старий Улас Забрьоха, таки сотник конотопський, як помер... і що то жалковало за ним козацтво! Та таки і усі люди, і старе, і мале, усі плакали. А як ховали, так труну його несли через усе село на руках, мов дітського батька, та біля церкви й поховали і добре на усіх обідах пом'янули. Як же відпили сорочини<sup>1</sup> і громада зібралася на пораду, кого начинити сотником, то всі ув один голос і гукнули: «А кому ж бути? Уласовичу, Забрьоценку; якого нам луччого ськати?»<sup>2</sup> Отак-то й настановили його сотником, і став він із Забрьоценка вже й сам Забрьоха.

От він, поховавши батька, сюди-туди оглядівсь, аж вже йому годів двадцять п'ять; нігде дітись, треба женитися, треба дівки ськати... Батько-бо його, старий Улас, був собі скупенький, і коли, було, Микита, як озьме його за серце, стане батька прохати, щоб його оженив, то старий насупить брови, зирне на нього сторч та й скаже: «Нехай лишень виясниться, бач, нахмарило. Який тепер сякий-такий син жениться? Бач, хліб дорогий, по п'яти алтин мішок, та й тісно нам буде, як тобі жінку озьмемо: тільки і є, що хата з кімнатою та через сіни противна хата, та й годі; де мені вас містити з дітворою, що вже знаю, то так і обсипле. Нехай лишень опісля подумаємо». То, було, Микита почухається та з тим облизнем і піде. Тепер же,

<sup>1</sup> Сороковини.

<sup>2</sup> Григорій Квітка-Основ'яненко народився й прожив усе життя на Слобожанщині, тож мова його творів насичена численними елементами саме слобожанського говору на зразок *год, м'ясо, ськати, лучче, вп'ять* і под. Ці слова є органічними елементами української діалектної мови, а не суржилом, як може здаватися на перший погляд.

як старий вмер, йому своя воля. Зараз узявши противну хату, перегородив, от йому є й світлиця, є й простор. Далі став дівки ськати і сів думати. Вже на яку-то він не думав? Перш би то так, що й де! Зараз на чернігівську протопівну закинув та й сам злякавсь від нерівні: одної одежі на два воза не вбереш, а наміста, кажуть, мірками батько відсипле; та таки й нічого: там і богослови їли печені гарбузи, так нашому братчику нічого туди квапитись. От він і спустився нижче; перебирав-перебирав, думав-думав... далі як сплесне у долошки, як загомонить сам собі у хаті: «Отсе так! Отсе моя! Хлопче! Сідлай мерщій коня!» Чи зібравсь, чи ні, мерщій наш Уласович сів на коня... і як затупотів, так тільки що оком його заздриш.

Куди ж то він так потяг прудко? Еге! Колись-то, десь-то на ярмарку бачив він хорунжівну Олену, от що на Сухій Балці хутір, прозивається Безверхий. Він, дивлячись тогді, дуже дивовався, що дівчинка й молоденька, а купує борошна багацько; а як став розпитовати людей, так йому й розказали, що у неї нема ні батька, ні матері, а тільки самий брат; що вона хазяйка невсипуща, сама й около коров, сама й у полі при косарях і при женцях, а зимою у винниці сама догляда і се борошно скупує на винницю. Брат її, хорунженко, хоч парень і молодий, та не хоче женитись, а дума у ченці, бо як був недуж, так обіщавсь. «Коли, – каже, – видужаю, то піду у ченці, віддавши сестру заміж». От і видужав, і дожида доброго чоловіка, щоб йому і господарство, і сестру віддати, і вже ні до чого йому діла нема, усе тільки книжки чита, а Олена за нього усюди по господарству поворочується.

От туди-то потяг наш пан сотник Забрьоха. Не взяв же його й чорт на вигадки! Чує кішка, де сало лежить: одно те, що дівка здорова, молода, огрядна, чорнобрива, повновида, а худоби-худоби – так батечки! Свій хутір, лісок, винничка, млинок, вітрячок, а скотини та овечок, – так нічого й казати! І усе то їй достається. Затим-то так

наш Уласович і поспіша, що й коневі не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст іще з гоном не спочиваючи переїхав, і як добіг до того Безверхого хутора й устав з коня біля хорунженкової хати, так так і хитається, мов п'яний, а я ж кажу, що він і не обідав нігде.

Поздоровкавшись з паном хорунженком і посідавши у хаті, от наші і розговорились про меж себе і признались, що ще й батьки їх про меж себе дружили, то і їм треба не цуратись один другого. Далі хорунженко питає пана сотника, що куди його Бог несе і зачим. Зараз наш Уласович і став брехати, бо старі люди кажуть: тільки що ще задумаєш свататись, то й станеш зараз брехати, і що без брехні ні жоден чоловік не сватався. Отже ж то сотник і каже, що буцімто йому треба брагу для волів найняти на зиму (а ще де та й зима? іще тільки Петрівка йде), так він почув, що у пана хорунженка у винниці барда добра і добре скотини доглядають, приїхав найняти і сторжитись.

– Не знаю я сього діла і ні в віщо не мішаюсь; про те сестра зна, – сказав йому на одвіт пан хорунженко.

– А де ж Йосиповна Олена? Може б, бува, її покликали, то ми з нею і скінчаємо діло, – казав Забр'юха.

– Але! Сестра у полі: поїхали там трошки просця посіяти, так вона догляда, бо вже без неї ніхто нічого не тямить зробити. А ви, Уласович, не скучайте; вона надвечір і буде. Поки вона вернеться – дівко! а вточи лиш слив'янки! – то ми по кухличку, по другому вип'ємо. Та вже ви у нас, пане сотнику, і заночуєте, бо вже нерано, – сказав хорунженко.

– Панська воля! – одвіт дав Микита – і радесенький собі.

От як вицідили вони самотужки глек слив'янки, а далі і тернівки покуштували чи трохи, прибігла й наша Олена з поля. Бачить, що чужий чоловік, зараз мотнулася, звеліла із ставка потягти карасів і загадала вечерю варити; сюди-туди шатнулася і увесь порядок дала, що й

на завтра робити, і кому, куди і за чим їхати, а далі одяглась таки любенько, як звичайно панночці, та ще й хорунжівні: до старенької плахти та почепила люстринову запаску, одягла тож шовкову юпку, та на шию дукат на бархатці, та червоні черевички узула, а на голову хорошу стрічку поклала, та й вийшла і поклонилась пану Уласовичу низенько.

Наш Забр'юха як побачив таку панночку, що не тільки що зроду не бачив такої, та вона йому і не снилась така, та аж задрижав і не тямить вже, що йому й казати, та вже хорунженко нагадав та й каже:

– От же, пане сотнику, вам і хазяйка: радьтесь із нею, вона усьому голова.

Так що ж бо наш Уласович? Ні пари з уст. Далі прийнявся, мнявків-мнявків та й начне про воли, а кінча про голуби, дума об барді, скаже об тернівці, та як замовк, та й замовк, та знай слинку ковта, дивлячись на таку кралю.

Олена собі дівка бойка була. Хоч пан сотник і сюди і туди загинав, а вона його зараз розчухала, що він таке є і за чим приїхав, та же й каже йому, і говорить: «Добре ж, паниченьку; допивайте ж на здоров'я тернівочку, та повечеряєте, та ляжете спати, а завтра – дасть Бог світ, дасть і совіт, то й порадимось, що треба робити».

Забр'юха, почувши сее, та аж сам нестямився від радощів; дума: «От діло і зовсім, завтра тільки рушники брати». Та за кухлик, та давай знов смоктати з паном хорунженком, що у ченці збирається, а таки сього діла не кидається і ще й дуже полюбля.

Олена таки частенько до паничів увіходила, так буцім за яким ділом, а тільки щоб більш розглядіти Микиту Уласовича, що воно є; то як увійде та поведе очима, що як терен-ягідки, на пана сотника, то в нього язик стане мов повстяний, і не поверне його, а сам аж пала. Полагодивши вечерю, вона вже більш і не входила; самі паничі

повечеряли, і, докінчивши глек з тернівкою, пан хорунженко хотів вже йти спати, аж ось наш Забрьоха поплям-кав, викашлявся, поцмокав, потер уси; та й став ту рацею казати, що йому дяк скомпонував вже давненько для такого случаю, от і каже:

– Ось послушайте, паничу Йосиповичу, що я вам скажу: несорозмірно суть чоловічеству єдинопрєбиваніє і в дому, і у господарстві. Всякоє диханіє шанується у двойстві; єдино чоловікові на потребу – пояти жону і іміти чада. І аз нижайший возиміх сію мисль і неукротимое желаніє. Пламень м'я раждижаєть, і не отіду, дондеже не совокуплюся з ліпообразною, превелебнішою Кат... – Та й замовк. Се то йому дяк таке списав, як він було думав залицятися до протопопівни з Чернігова, і Забрьоха дочитав до самого кінця так, як було тогді напам'ять витвердив, та як згадав, що хорунживна не Катерина, а Олена, і не превелебна, а так – панночка, от того-то й замовк, та ні туди ні сюди. Хорунженко зовсім було дрімав, а на сю рацею прислухавсь-прислухавсь та й каже:

– Що-бо ви, пане сотнику, отсе говорите? Щось я нічого не второпаю. Чи не після тернівки отсе ви такі стали?

Здихнув Уласович та й каже:

– Бодай його писала морока! Се мені таке написав наш воскресеньський дяк...

– Та що воно таке є? – спитав Йосипович. – Чи се вірша, чи що?

– Але! я й сам не знаю, що воно і для чого, – каже Забрьоха.

– Так нащо ж ви мені против ночі таке говорите? Мене вже з-за плечей бере.

– Та я б і не говорив, так лихо припало!

– Та яке там лихо? Кажіть швидше, спати хочу.

– Але! кому спати, а кому й ні! – сказав Уласович та, здихнувши важко, поклонивсь хорунженку низесенько та й каже: – Віддайте за мене Олену, сестрицю вашу!

– Йо! – сказав хорунженко, задумавсь, став чухати потилицю, і плечі, і спину, а далі каже: – Побачу, що сестра скаже, нехай до завтрього, лягайте лишень спати, – та й пішов від нього.

Ліг наш Забрьоха спати, так йому і не спиться; жде світу – не діжде, щоб швидше йому почути, що скаже Олена... Ну, сяк-так дождались світу, повставали паничі і позіхались. Зараз пан Уласович і пита:

– А що ж ви мені, паничу, скажете? Чи наша річ до діла, то я б побіг мерщій та з старостами і явивсь сюди закон сполнити. Кажіть-бо?

Сопить наш хорунженко і нічого йому не сказав, тільки гукнув у кімнату: «Ану, сестро! дай нам поснідати, що ти там придбала».

Ввійшла з кімнати наньмичка, поклонилась та й поставила на столі перед паном Уласовичем на сковороді... печений гарбуз!.. Як розглядив наш Забрьоха таку пинхву<sup>1</sup>, як скочить із-за стола, як вибіжить з хати! Аж тут батрак вже й держить його коня, і вже осідланого; він мерщій на коня та навіткача побіля хат; тільки й чує, що люди з нього регочуться; йому ще й більш соромно, ще й більш коня поганя, та як вибіг з хутора, розглядив: що за недобра мати? Щось теліпається на шиї у коня! Коли ж дивиться – віршовка; потягнув тую віршовку – аж і тут гарбуз сирий причеплений!.. Кинув його аж геть, а сам за нагайку, знай коня паня, знай паня... Одно те, що сором, а тут і такої дівки жалко, та ще ж ні ївши, ні пивши! От вже наш Уласович і додому з гарбузом так і біжить, як біг до дівки, думаючи рушники брати. І самому лихо, і кінь морений, так насилу-насилу допхавсь додому аж опівночі і – як я розказовав – мерщій ліг спати.

<sup>1</sup> Каверзу.